

Omgaan met seksualiteit in de gymles (2)

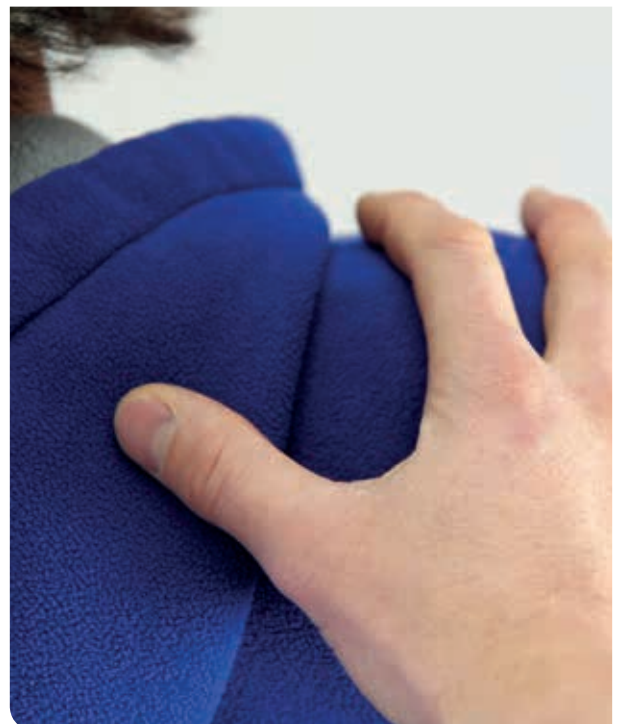
Dit betreft het tweede artikel over omgaan met seksualiteit in de gymles. Het eerste ging over seksueel gedrag van leerlingen onderling: over hoe te signaleren en te reageren (Van der Steeg, 2016). Dit tweede artikel gaat over het erkennen, herkennen en respecteren van de seksuele grenzen van de leerling en die van jezelf.

TEKST ESTHER VAN DER STEEG

De beide artikelen zijn bedoeld om bij te dragen aan bewustwording over de rol van seksualiteit in de LO-praktijk, en geven hopelijk een aanzet tot een gesprek in LO-secties over seksualiteit. Dus geen opgeheven vingertje over wat allemaal niet mag. Maar een aanmoediging tot het erkennen van seksualiteit op de werkvloer en er competent mee om leren gaan. Met als doel het vergroten van de veiligheid van leerlingen en LO-docenten.

Seksuele integriteit

In het onderzoek over seksuele intimidatie op school onder 513 VO-leerlingen, van Timmerman, Bajema en Bonink (2002), worden LO-docenten regelmatig genoemd als "lastigvallers". Volgens de leerlingen was er sprake van niet-functioneel aanraken en het ongewenst binnentreden van douche- en kleedruimtes. Sinds 2002 is er veel veranderd. Er is veel aandacht voor sociale veiligheid op scholen, sinds 2015 zelfs bij wet verplicht (OCW, 2015). De hypothese is, dat docenten gedurende hun opleiding bewust worden van de seksuele integriteit van leerlingen en van hun professionele rol om deze integriteit niet te schenden. Zij ontwikkelen een zogenoemde "professionele seksuele integriteit", te definiëren als het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van degenen die aan hun gezag zijn toevertrouwd. Om die hypothese te

toetsen heb ik met de vragenlijst die in deel 1 van dit tweeluik staat beschreven, 76 vierdejaars LO-studenten (van de Calo, Hogeschool Windesheim) bevraagd over hoe competent zij zijn in het omgaan met het eigen risico op seksueel (grensoverschrijdend) gedrag tijdens hun werk. De vragen zijn gebaseerd op het artikel van Zonnenberg en Roelofsen (2011). Ik onderscheid hierin de twee aspecten in het concept professionele seksuele integriteit; het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met enerzijds de eigen seksualiteit en anderzijds met de seksuele grenzen van de leerlingen.

De eigen seksualiteit

Dat je als docent allerlei gevoelens ervaart ten opzichte van de leerlingen met wie je werkt, betwijfelt niemand. Soms ben je geboeid of geamuseerd door wat leerlingen doen of zeggen. Soms erger je je blauw. Maar wat als je verliefde of seksuele gedachten en gevoelens hebt? Deze kunnen er in het beste geval toe leiden dat je fluitend naar je werk gaat, maar bij veel docenten zullen ze leiden tot verwarring, morele dilemma's en onbespreekbare schuldgevoelens die op hen kunnen drukken. Van de door mij bevroegde studenten van de Calo, zou de meerderheid (65%) zich schuldig voelen over de eigen seksuele gedachten over en gevoelens voor een leerling. Bijna de helft van de studenten (49%) zou in dat geval niet weten wat te doen, 23 procent zou het delen met een collega, terwijl 28 procent dat zeker niet zou doen en het voor zichzelf zou houden. Wat is wijsheid?

Niet doen: dergelijke gevoelens en gedachten voor jezelf houden, ze negeren of wegdrücken. Door de maatschappelijke reactie op seksuele handelingen in afhankelijkheidsrelaties is er onder veel professionals een sfeer ontstaan waarin seksuele gevoelens of gedachten in die richting al als gevaarlijk en ziekelijk worden beschouwd, waardoor men deze bij zichzelf probeert uit te bannen (Heemelaar, 2013). Het is als bij een bal die je onder water wilt houden, vroeg of laat komt deze toch omhoog en vaak niet waar jij hem wilt hebben. De spanning door seksuele gedachten en gevoelens kan zo hoog stijgen dat je juist een misstap kunt begaan in de vorm van seksuele grensoverschrijding. Dat is uiteraard een scenario dat niemand wenst.

Wel doen: erover praten. Het delen van gedachten en gevoelens helpt en is juist professioneel om te doen, want het normaliseert (we zijn

ook maar mensen), biedt steun en begrenst, waardoor de spanning en de last meestal verminderen. Praten kan door intervisiemomenten te organiseren met een of meerdere collega's binnen of buiten de school, bij wie je je veilig voelt of met de vertrouwenspersoon (Stichting School & Veiligheid, 2015; Timmerman, Bajema & Bonink, 2002).

Seksuele grenzen van leerlingen

Een docent die bewust en opzettelijk de seksuele grenzen van een leerling (of van wie dan ook) overschrijdt, zit hartstikke fout. Daar zijn we het allemaal over eens. Maar onbewuste en onbedoelde seksuele grensoverschrijding bevindt zich in een grijs gebied, waarbinnen LO-docenten door de lichamelijke aard en de context (kleed- en doucheruimtes) van hun beroep, verhoogd risico lopen (Zonnenberg & Roelofsen, 2011). Ook hierover werden de deelnemende Calo-studenten bevroegd. Opvallend was dat de meerderheid van de studenten niet dacht dat (51%) of twijfelde of (21%) je *onbedoeld* seksuele grenzen van leerlingen kunt overschrijden. Eén student bekrachtigde zijn mening dat je met goede bedoelingen niet over andermans grenzen kunt gaan, door erbij te noteren: "Als ik hulp verleen vanwege iemands fysieke veiligheid, zit ik *nóóit* fout!" Blijkbaar hebben veel studenten gedurende hun opleiding weinig bewustzijn over de seksuele grenzen van een leerling ontwikkeld, waardoor veel van hen niet beseffen dat deze wel degelijk overschreden kunnen worden ondanks de beste bedoelingen van degene die handelt. In deze kwesties biedt het Vlaggensysteem van Frans en Franck (2010) richting aan het handelen van de LO-docent. Hieronder een voorbeeld uit de methode Sport, een spel met grenzen die gebaseerd is op het Vlaggensysteem en specifiek ontwikkeld is voor

Literatuur

Frans, E., & Franck, T. (2010). *Vlaggensysteem: Praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Sensoa, Garant.

Heemelaar, M. (2013). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Internationaal Centrum voor Ethiek in de Sport (2014). *Handleiding Sport, een spel met grenzen. Omgaan met lichamen of seksueel grensoverschrijdend gedrag via het Vlaggensysteem*. Retrieved from: http://www.ethicsandsport.com/sport_met_grenzen/instrumenten

OCW (2015). *Veilig leren en werken in het onderwijs*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Retrieved from: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/veilig-leren-en-werken-in-het-onderwijs/>

Stichting School & Veiligheid (2015). *Sociale veiligheid op school en internet*. Zoetermeer: Stichting Kennisnet.

Timmerman, G., Bajema, C & Bonink, M. (2002). *Seksuele intimidatie op school. Omvang, aard en aanpak van ongewenst seksueel gedrag*. Assen: Van Gorcum.

Van der Steeg (2016). *Seksualiteit in de gymles* (1). *Lichamelijke Opvoeding Magazine*, 8, 48-50.

Zonnenberg, A. & Roelofsen, S. (2011). De bijzondere risico's van de leerkracht bewegen en sport in en om de school. *LO 9*, 42-45.

Contact:

info@seksuelegezondheidamersfoort.nl

Kernwoorden

Seksualiteit, integriteit, vlaggensysteem, respect

▲ De LO-docent begeleidt een leerling bij een oefening. Uit: *Sport, een spel met grenzen* (ICES, 2014).

sport- en kleedkamersituaties (Internationaal Centrum voor Ethiek in de Sport [ICES], 2014).

Casus: functioneel aanraken

Tijdens de coolingdown op het eind van de gymles zijn er nog enkele stretchoefeningen die in tweetallen uitgevoerd moeten worden. Eén leerling (10 jaar) blijft als enige over en de LO-docent doet de oefeningen met hem. Hij vindt de aanrakingen van de docent niet prettig en maakt dit ook duidelijk.

De zes criteria voor gezond seksueel gedrag, te weten toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, (zelf)respect, context- en ontwikkelingsadequaat leg ik naast deze casus. De situatie krijgt de gele vlag, wat betekent dat het gedrag licht grensoverschrijdend is. De toelichting is als volgt. De aanraking van de LO-docent is functioneel en noodzakelijk. Ze doet haar werk naar behoren, behalve dat ze niet heeft gecheckt of de leerling akkoord gaat met deze functionele aanraking. De leerling geeft dus geen impliciete of expliciete toestemming en gaat niet vrijwillig in op de hulp van de docent. Door de afhankelijkheidsrelatie is er geen gelijkwaardigheid. In de context van een gymles is het niet uitzonderlijk dat er in tweetallen gestretcht wordt, dus aan het criterium context wordt voldaan. Aanrakingen ondergaan die je niet wilt, is niet goed voor het zelfrespect. Hoe te handelen in deze situatie?

Niet doen: Doorgaan met op deze manier functioneel aanraken, en de gevoelens van de leerling daarmee negeren. Ook niet doen: reageren door voortaan leerlingen nauwelijks nog aan te durven raken. In beide situaties zullen leerlingen zich niet gezien noch begrepen voelen.

Wel doen: Vooraf uitleggen waarvoor een bepaalde aanraking dient en leerlingen de kans bieden om toestemming te geven of zich te verzetten. Check die toestemming en vrijwilligheid ook voor aanrakingen tussen leerlingen onderling. Wees aandachtig voor signalen. Als de leerling op welke manier dan ook aangeeft een probleem te hebben met een aanraking, kun je

een alternatief proberen te regelen (in dit geval bijvoorbeeld per drietal of alleen stretchen). Voor (jonge) kinderen is het niet gemakkelijk om een ongewenste aanraking van een docent te onderkennen. Let dus ook op non-verbale signalen zoals een kind dat verkrampd of plots stil wordt. Dwing een leerling nooit om iets te ondergaan wat hij of zij niet wil, ook niet als die handeling functioneel of noodzakelijk is. Zoek een redelijke oplossing. Het is beter dat een kind even niet deelneemt, dan dat het een handeling ondergaat die het niet wil (ICES, 2014). Maak hier heldere afspraken over binnen de LO-sectie.

Tot slot

Uit de beschreven peiling onder vierdejaars Calo-studenten komt naar voren dat studenten moeite hebben met hun eigen eventuele seksuele gedachten over en gevoelens voor leerlingen. Toch is het erg aannemelijk dat ze die een keer zullen ervaren in hun toekomstige loopbaan. Daar op voorbereid zijn, weten dat die gevoelens oké zijn en hoe daar professioneel mee om te gaan, is mijns inziens een taak voor de LO-opleidingen. Verder kwam uit de peiling dat LO-studenten zich weinig bewust zijn van de seksuele grenzen van de leerling en het onbedoeld kunnen overschrijden daarvan. Deze blinde vlek maakt het risico op seksuele grensoverschrijding voor deze beginnende professionals des te groter. Ik pleit daarom voor (meer) aandacht in de LO-opleidingen voor de seksuele integriteit van leerlingen en het signaleren van verzet bij hen tegen aanrakingen of andere vormen van nabijheid, om daar vervolgens integer mee om te leren gaan. Ook reeds werkzame LO-docenten hebben soms moeite met hun professionele seksuele integriteit, waardoor beschuldiging van seksuele grensoverschrijding regelmatig voorkomt (Zonnenberg & Roelofsen, 2011). Nader onderzoek naar competenties van LO-docenten met betrekking tot seksuele integriteit, maar zeker ook onderzoek vanuit het leerlingperspectief is geïndiceerd. Het zou de moeite waard zijn om het onderzoek van Timmerman, Bajema en Bonink (2002) te herhalen om te zien of alle aandacht voor sociale veiligheid heeft geleid tot minder seksuele intimidatie op scholen. Tenslotte wil ik mijn eerdere aanmoediging herhalen, om werk te maken van het erkennen en herkennen van seksualiteit op de werkvloer. Ik denk graag met je mee!

Esther van der Steeg is gedragswetenschapper en consultant seksuele gezondheid NVVS. Werkte van 2006 – 2016 op de Calo, Windesheim. Is nu werkzaam bij Bureau Seksuele Gezondheid Amersfoort. Ze doet onderzoek naar seksuele integriteit van professionals en geeft trainingen over het Vlaggensysteem en de methode Sport, een spel met grenzen.